

ARME MEDIEVALE PENTRU LUPTA LA DISTANȚĂ DIN COLECȚIILE MUZEULUI DIN LUGOJ

RĂZVAN PINCA

În colecțiile Muzeului de Istorie, Etnografie și Artă Plastică din Lugoj au intrat la mijlocul secolului trecut un număr considerabil de artefacte ce provin de la Pescari (fost Coronini) județul Caraș – Severin, modalitatea prin care au fost achiziționate fiindu-ne necunoscută, în documente figurând doar locul de proveniență. În marea lor majoritate aceste obiecte reprezintă piese de armament și harnașament medievale.¹ Cercetări arheologice sistematice la fortificația de la Pescari au fost întreprinse după 1970 și publicate ulterior² scoțând la lumină, odată cu dezvelirea fortificației medievale, piese similare celor din colecțiile muzeului lugojean. Cele mai numeroase ca număr și varietate sunt armele pentru lupta la distanță, respectiv vârfurile de săgeată și de arbaletă.

Folosit atât ca armă de luptă cât și la vânătoare, arcul, una din cele mai eficace și mai mult folosită armă pentru lupta la distanță, este întrebuințat încă din preistorie, pe tot parcursul antichității și în evul mediu, unde începând încă din secolul al XV-lea pierde din eficacitate și are o întrebuințare tot mai redusă atât ca armă de vânătoare cât și ca armă de luptă³, fiind înlocuit în timp cu arbaleta, ce apare ca armă de luptă încă din secolul XIII, și este folosită activ până în prima jumătate a secolului al XVI – lea, aceasta având precizia tirului mai mare cât și o forță de pătrundere sporită a săgeților⁴.

Săgețile de arc, cu peduncul sau tub de înmănușare sunt din fier cu coada de lemn sau trestie și în funcție de mărimea arcului dar și de capacitatea lui de îndoire

au diferite forme și mărimi⁵. Spre deosebire de cele pentru arc, săgețile de arbaletă au fierul mai greu și mai puternic, cele mai frecvente tipuri fiind bolțurile cu patru muchii și vârful ascuțit sau cele de formă cilindrică sau conică și ascuțite la vârf⁶.

Toate exemplarele prezentate mai jos sunt din fier, iar tipurile de săgeți ce fac obiectul acestui studiu sunt săgeți pentru arc și arbaletă cu peduncul și cu tub de înmănușare. Majoritatea se află într-o stare bună de conservare, doar câteva sunt puternic oxidate și le lipsesc părți.

Săgețile cu peduncul se împart la rândul lor în săgeți foliforme (Pl.I/ a, b; Pl.II/ a, b, c, d, e, f, g, h, i;), săgeți cu vârf piramidal (Pl.III/a; Pl.V/a), săgeți romboidale (Pl.III/b,c) precum și săgeți triunghiulare (Pl.III/d). Mare parte din săgețile cu peduncul sunt foliforme iar trecerea de la vârf la peduncul se face ușor, abia perceptibil la unele iar la altele această trecere este bine marcată de obicei printr-un inel despărțitor, câteva dintre săgeți au vârful romboidal în secțiune.

Săgețile cu tub de înmănușare conic sunt de următoarele tipuri: piramidale (Pl.V/b, c, d, e, f), foliforme (Pl.IV/b, c, e) și cu aripioare (Pl.IV/a, d).

I. Vârfuri de săgeți pentru arc cu peduncul

a. Vârf de săgeată (Pl. I/a) lucrat dintr-o singură bucată de fier, prelucrat prin deformare plastică la cald, foliform, cu lama în formă de romb ce se termină cu un peduncul rectangular în secțiune și ascuțit la vârf, trecerea de la lamă la peduncul se face printr-o îngroșare inelară iar pe axul lamei nu există nervură.

Folosite universal la vânatoare și luptă, potrivite pentru a trage în cail inamici, sunt vârfuri ușoare care se deformează la lovire. Ca și perioadă de datare se încadrează ca armă de luptă în secolele IX – X⁷ urmând ca în secolele XII – XIII și chiar mai târziu⁸ să fie folosite mai ales la vânatoare.

Dimensiuni⁹: L=140 mm; l=45 mm; L_p=43 mm; G=32g

b. Vârf de săgeată din fier (Pl. I/b) realizat prin batere la cald, cu lama plată fără nervură și peduncul circular în secțiune, deosebit de lung și bifurcat la capăt

probabil printr-o intervenție ulterioară. Încadrare cronologică incertă, analogiile din literatura de specialitate consultată pentru un vârf cu peduncul de aceste dimensiuni lipsesc. Dimensiuni: L=144 mm (iar împreună cu lungimea totală a pedunculului 195 mm); l=24 mm; L_p=117 mm; G=40g

c. Vârfuri de săgeți de forme și dimensiuni asemănătoare, foliforme, cu lama triunghiulară sau în formă de romb, ce se termină cu un peduncul circular, rectangular sau conic, dintre acestea, două, au vârful rupt (Pl.II/a, f). Cu lama triunghiulară sunt piesele din Pl.II/d, e, f, h iar cu lama ușor rombică cele din Pl.II/a, c, g, i, cu peduncul circular sunt vârfurile din Pl.II/a, e, i, cu peduncul rectangular Pl.II/c, f, g iar cu peduncul conic în secțiune ce se subțiază lin spre capăt Pl.II/d, h. La vârfurile de pe Pl.II/a, c, i, trecerea de la lamă la peduncul este marcată de o îngroșare inelară mai pronunțată, iar la Pl.II/d, e, f, g, h, mai puțin pronunțată. Ca și datele aceste vârfuri de săgeți pot fi încadrate în intervalul secolelor XIII-XV.¹⁰ Dimensiuni: Pl.II/a: L=50 mm; l=17 mm; L_p=13 mm; G=4g; Pl.II/c: L=45 mm; l=11 mm; L_p=14 mm; G=2g; Pl.II/d: L=42 mm; l=15 mm; L_p=13 mm; G=2g; Pl.II/e: L=37 mm; l=15 mm; L_p=10 mm; G=3g; Pl.II/f: L=44 mm; l=14 mm; L_p=16 mm; G=2g; Pl.II/g: L=46 mm; l=8 mm; L_p=9 mm; G=2g; Pl.II/h: L=55 mm; l=18 mm; L_p=15 mm; G=2g; Pl.II/i: L=74 mm; l=14 mm; L_p=27 mm; G=2g.

d. Vârf de săgeată din fier (Pl.II/b), cu lama plată în formă de frunză și două tăişuri convexe, nervură mediană cu peduncul oval în secțiune ce se îngustează spre capăt, are un inel despărțitor între lamă și peduncul, iar cronologic poate fi încadrat secolelor XIII-XIV.¹¹

Dimensiuni: L=49 mm; l=12 mm; L_p=20 mm; G=2g

e. Vârf de săgeată din fier (Pl.III/d) cu trei lame aproximativ simetrice ce converg spre un vârf ascuțit, trecerea de la corpul propriu zis al săgeții la peduncul este marcată de un prag în prelungirea celor trei muchii. Astfel de săgeți erau folosite îndeosebi pentru a străpunge armuri ușoare sau apărători din piele. Acest

vârf de săgeată se datează larg în intervalul secolelor VII-X.¹² Dimensiuni: L=71 mm; l=18 mm; L_p=28 mm; G=6g

f. Săgeți cu vârful piramidal cu trei muchii și forma lamei în secțiune triunghiulară (Pl.III/a), cu patru muchii și forma lamei în secțiune pătrată (Pl.V/a), cu patru muchii și forma lamei variată (romb, dreptunghi) în secțiune (Pl.III/c), cu două muchii și forma lamei variată în secțiune (romb, cerc) (Pl.III/b). Ca și datare aceste piese se încadrează larg în perioada secolelor XI – XV.¹³ Dimensiuni:

Pl.III/a: L=46 mm; l=9 mm; L_p=25 mm; G=4 g; Pl.III/c L=49 mm; l=8 mm; L_p=15 mm; G=3g; Pl.III/b: L=36 mm; l=8 mm; L_p=14 mm; G=3g; Pl.V/a: L=102 mm; l=6 mm; L_p=34 mm; G=15g

II. Vârfuri de săgeți pentru arc cu tub de înmănușare (Pl.IV/a,b,c,d,e), trei exemplare sunt de tip foliform (Pl.IV/b,c,e), cu lama plată, de formă romboidală, cu nervură longitudinală pe axul lamei și două tăişuri convexe ce au în partea inferioară un tub de înmănușare de formă conică încadrându-se cronologic în secolele XIV-XV¹⁴, iar celelalte două exemplare (Pl.IV/a,d) sunt de tipul celor cu aripioare, ce au două tăişuri convexe ce se termină în două aripioare prelungite și tub de înmănușare de formă conică, trecerea de la lamă la tubul de înmănușare se face printr-o porțiune răsucită ce diferă ca lungime de la exemplar la exemplar și pot fi datate larg în intervalul secolelor IX – XIV.¹⁵ Exemplarului din planșa IV/d îi lipsesc aripioarele rupte din vechime precum și tubul de înmănușare. Dimensiuni: Pl.IV/b: L=88 mm; l=25 mm; L_t=31 mm; D_t=9 mm; G=15g; Pl.IV/c: L=78 mm; l=16 mm; L_t=33 mm; D_t=16 mm; G=26g; Pl.IV/e: L=78 mm; l=19 mm; L_t=30 mm; D_t=11 mm; G=15g; Pl.IV/a: L=75 mm; D_a=30 mm; L_t=21 mm; D_t=8 mm; G=9g; Pl.IV/d: L=50 mm; l=11 mm; G=3g

III. Vârfuri de săgeată pentru arbaletă (Pl.V/b, c, d, e, f) cu tub de înmănușare conic și vârful piramidal masiv mai mult sau mai puțin ascuțit cu patru sau trei muchii, triunghiular (Pl.V/e) sau patrulater în secțiune (Pl.V/b, c, d, f) ce se încadrează cronologic în intervalul secolelor XIII-XIV.¹⁶ Dimensiuni: Pl.V/b: L=69

mm; $l=8$ mm; $L_t=40$ mm; $D_t=13$ mm; $G=19$ g; Pl.V/c: $L=57$ mm; $l=6$ mm; $L_t=38$ mm; $D_t=16$ mm; $G=15$ g; Pl.V/d: $L=49$ mm; $l=11$ mm; $L_t=32$ mm; $D_t=12$ mm; $G=16$ g; Pl.V/e: $L=57$ mm; $l=15$ mm; $L_t=41$ mm; $D_t=14$ mm; $G=18$ g; Pl.V/f: $L=64$ mm; $l=12$ mm; $L_t=28$ mm; $D_t=10$ mm; $G=32$ g.

Având în vedere larga răspândire a acestor tipuri de arme în toată Europa Centrală și de Sud-Est și necunoscând condițiile descoperirii este imposibil să facem o departajare între piesele care ar putea proveni din atelierele meșterilor locali și cele realizate în alte zone, aceasta și datorită stării conflictuale pe tot parcursul evului mediu și permanentei prezențe armate în cetățile de pe linia Dunării. Numărul mare de vârfuri de săgeți, varietatea lor precum și perioada mare de timp în care se încadrează indică o intensă folosire a acestor tipuri de arme, precum și rolul deosebit de important pe care l-au avut în desfășurarea conflictelor medievale.

NOTE

¹Răzvan Pinca, Spade medievale din colecția Muzeului de Istorie și Etnografie din Lugoj, în *Studii de Istorie a Banatului*, XXIII-XXIV-XXV, Timișoara, 1999-2001; Idem, Pintenii medievale și piese de harnașament din colecțiile Muzeului din Lugoj, în *Analele Banatului*, nr. X-XI, 1, 2002-2003

²Șt. Matei, Ilie Uzum, Cetatea de la Pescari, în *Banatica*, II, Reșița, 1973

³C. Vlădescu, C. König, D. Popa, Arme în muzeele din România, București, Ed. Meridiane, 1973, p.31

⁴Ibidem, p. 32 - 34

⁵Ibidem, p. 31-32

⁶Ibidem, p. 34

⁷Alexander Ruttkay, Waffen und Reiterausrüstung des 9. Bis zur ersten hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei (II), în *Slovenská Arheológia*, XXIV-2, 1976, p.329-330 (în continuare Alexander Ruttkay, Waffen ...); Idem, The organization of troops. Warfare and arms in the period of the Great Moravian State, în *Slovenská Arheológia*, XXX, 1, 1982, p.177, fig. 38 (în continuare Alexander Ruttkay, The organization ...); Victor Spinei, Marile migrații din estul și sud-estul Europei în secolele IX-XIII, Iași, Ed. Institutul European, 1999, p.48, fig. 10/2; Gh. Ștefan, I. Barnea, M. Comșa, Dinogetia I. Așezarea feudală timpurie de la Bisericuța-Garvăn, București, Ed. Academiei R.S.R., 1967, p.339 fig.182/30, 31, 33, 35, 36, p.343; Székely Zoltán, Contribuții la problema stabilirii secuilor în sud-estul Transilvaniei, în *Crisia*, 4, Oradea, 1974, p.90, fig.4/9; Sorin M. Petrescu, Locuirea umană a peșterilor din Banat din epoca romană până în sec. XXI, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujană, 2004, p.37, p.128, pl.XXIV/4-5; Șt. Pascu, M. Rusu, P. Iambor, N. Edroiu, P. Gyulai, V. Wollmann, Șt. Matei, Cetatea Dăbâca, în *ActaMN*, 1968, p.191, fig.4/11

⁸Al. Artimon și I. Mitrea, Așezarea medievală din secolele XIV-XV de la curtea domnească – Bacău, în *Carpica*, VIII, Bacău, 1976, p.219, p.221, fig.22/7; Adrian A. Rusu, Cetatea Hațegului – monografie istorică și arheologică, în *Sargeția*, XVI-XVII, 1982-1983, p.357, fig.11/4; Florea Costea, Obiecte metalice descoperite în cetatea de pe Măgura Codlei, în *Cumidava*, II, Brașov, 1968, p.84, 85, fig.1/1-3

⁹Am folosit următoarele abrevieri: L=lungimea totală a vârfului; l=lățimea maximă; Lp=lungimea pedunculului; Lt=lungimea tubului de înmănușare; Dt=diametrul maxim al tubului de înmănușare; Da=deschiderea aripioarelor; G=greutatea

¹⁰Florea Costea, op. cit., p. 84-85, fig.2/1-4; M. D. Matei, L. Chițescu, Problèmes historiques concernant la forteresse du temps des Mușat et l'établissement urbain de Roman, în Dacia, N. S., X, 1966, p.309, fig. 12/1, 6, 10 (în continuare M.D. Matei; L. Chițescu, Roman ...); I. Ioniță, Săpăturile de salvare de la Trifești, în Materiale și Cercetări Arheologice, VIII, 1962, p. 737-738, fig. 7/5; Cristian M. Vlădescu, Contribuții la cunoașterea armamentului folosit de oștile române în a doua jumătate a veacului al XIV – lea, în Revista Muzeelor, nr. 3, 1968, p.259, fig.3; D. Popescu, N. Constantinescu, Gh. Diaconu și S. Morintz, Șantierul arheologic Tîrșor, în MCA, VI, 1959, p.741, fig.13/5; Al. Artimon, Așezarea medievală de la Tg. Troțuș, în MCA, XVI, București, 1986, p. 269, 272, fig.9/2, 7; L. Bătrîna, A. Bătrîna, I. Vătămanu și Șt. Scorțanu, Ansamblul reședinței feudale de la Giulești (jud. Suceava), în MCA, XVI, București, 1986, p.250, fig.6/7; E. Neamțu, V. Neamțu, S. Cheptea, Orașul medieval Baia în secolele XIV – XVII. Cercetările arheologice din anii 1967-1976, vol. I, Iași, Ed. Junimea, 1980, p.188, fig.36/2, 6, 7; Idem, Orașul medieval Baia în secolele XIV – XVII. Cercetările arheologice din anii 1977-1980, vol. II, Iași, Ed. Junimea, 1984, p.110, fig. 40/3, 10, 11

¹¹L. Chițescu, S. Cristoceă și A. Sion, Cercetările arheologice de la complexul monumentelor feudale de la Cetățeni, jud. Argeș, în MCA, XVI, București, 1986, p.279, fig. 2/18

¹²Alexander Ruttkay, Waffen ..., p.327, fig.54, B/6, p.331; Idem, The organization ..., p.177, fig. 41; K. Horedt și colaboratorii, în SCIV, 1-2, an IV, ianuarie – iunie, 1953, p.282, fig.4/6

¹³Pentru Pl.V/a sec.XII-XIII conform Alexander Ruttkay, Waffen ..., p.327, fig.54, B/10, pentru Pl.III/a sec. XV conform E. Neamțu, V. Neamțu, S. Cheptea, op. cit., vol. I, p.188, fig.36/3, sec. XIII-XIV ibidem, vol. II, p.110, fig.40/1,2; sec. X-XII conform Alexander Ruttkay, Waffen ..., p.327, fig.54, B/9; pt. Pl.III/b, sec. XI-XIV conform Alexander Ruttkay, Waffen ..., p.327, fig.54, B/11, p.331; sec. XV conform M.D. Matei, L. Chițescu, Nekotorye istoriceskie vyvoda arheologhiceskogo issledovanija zeml'annoj kreposti v Byrlade, în Dacia, N. S., VII, 1963, p.453, fig.8/3; pentru Pl.III/c, sec.XIII-XIV conform Florea Costea, op. cit., p. 84-85, fig.2/5

¹⁴E. Neamțu, V. Neamțu, S. Cheptea, op. cit., vol.II, fig.40/15-17; M.D. Matei, L. Chițescu, Roman ..., p.309, fig.12/2-4, 7, 8; Al. Artimon și I. Mitrea, op. cit., loc. cit., p.219, p.221, fig. 22/4-6; Mugur Andronic, Habitatul medieval de pe cuprinsul comunei Zamostea (județul Suceava), în *Arheologia Medievală*, III, 2000, p.94, fig. 3/10; Rodica Popovici-Baltă, Cercetări arheologice în așezarea din secolele XIV-XV de la Băiceni (jud. Iași), în *Arheologia Moldovei*, VIII, 1975, p.295, fig.2/4

¹⁵Alexander Ruttkay, *Waffen* ..., p.327, fig.54, A/1b; Florea Costea, op. cit., p.84, 86, fig.3/1-3; M. Comșa și E. Gheannopoulos, Unelte și arme din epoca feudală timpurie descoperite la Radovanu (jud. Ilfov), în *SCIV*, tom. 20, nr.4, 1969, p.618, fig.1/3, p.619; M. Comșa și C. Deculescu, Un depozit de unelte și arme descoperit la Curcani (jud. Ilfov), în *SCIV*, tom. 23, nr.3, 1972, p.471, fig.2/1, p.472; A.A. Rusu, op. cit., p.340, p.357, fig. 11/3; M. Comșa, A. Rădulescu și N. Harțuchi, Necropola de incinerare de la Castelu, în *MCA*, VIII, 1962, p.652-653, fig.2/13

¹⁶Gh. Anghel, D. Berciu, *Cetăți medievale din sud-vestul Transilvaniei*, București, Ed. Meridiane, 1968, p.26, fig.13/4, p.31, fig.16/3, 4, 7; A.A. Rusu, op. cit., p.340, 357, fig.11/6-9; L. Chițescu, Spiridon Cristoceă și A. Sion, op. cit., p.279, fig.2/16, 17; Al. Artimon și I. Mitea, op. cit., p.219, 221, fig.22/3; Șt. Matei, I. Uzun, op. cit., p.146, fig.6/e

Mittelalterliche Waffen für den Abstandskampf aus den Sammlungen des Lugoscher Museums

ZUSAMMENFASSUNG

Ein reicher Bestand von Kampf Waffen der sich im Museum für Geschichte und Volkskunst aus Lugosch befindet, stammt aus der Festung von Pescari (gewesene Coronini), Kreis Karasch – Severin. Eine besondere Stellung nehmen die verschiedenen Formen und Typen von Pfeilspitzen ein, Pfeilspitzen die im ganzem Mittelalter erscheinen.

Die Veröffentlichung dieser Pfeile, ohne die Verhältnisse ihrer Entdeckung zu kennen, tragen zur Erkenntnis der Entwicklung und Verbreitung diesses Waffentyps im Banat bei, sowie auch zur Erkenntnis der militärischen Ausrüstung der Solaten, die in den Grenzfestungen an der Donau dienten.